

Onderzoek

Geweld tegen lesbische vrouwen: een kwalitatieve studie

Judith Schuyf, Hanneke Felten

MOVISIE, Utrecht

Samenvatting

In deze kwalitatieve studie zijn 24 lesbische vrouwen geïnterviewd die aangaven ervaring te hebben met gewelddadige incidenten die zij zelf ervaren hebben als gericht tegen hun seksuele voorkeur. Doel van het onderzoek was om inzicht te krijgen in de aard en verloop van het geweld, de rol van de omstanders en perceptie die de slachtoffers van de daders hebben. Zochten de slachtoffers hulp na wat hun overkomen is? Hoe hebben de lesbische vrouwen de incidenten beleefd, en wat zijn de gevolgen voor hen geweest?

Totaal zijn er door de 24 respondenten 54 strafrechtelijk relevante incidenten gemeld aan de onderzoekers. De meeste slachtoffers herinnerden zich in het verloop van het interview meer incidenten. Het gaat om incidenten in zowel de (semi)privésfeer als in de openbare ruimte. In de openbare ruimte begint het incident met uitschelden. Een deel wordt gevolgd door fysiek intimiderend gedrag en soms fysiek geweld. De omstanders doen meestal niets.

Verschillende gevolgen van antilesbisch geweld worden beschreven. Het gaat om fysieke maar met name psychische gevolgen zoals PTSS, burn-out, depressie, suïcidaal gedrag.

De daders zijn zowel autochtoon als allochtoon en meestal man. De zichtbare intimiteit tussen twee vrouwen is vaak het 'kantelmoment'. In sommige gevallen is het gendernonconforme uiterlijk of gedrag van het slachtoffer de aanleiding. Daarnaast is de seksuele component in veel incidenten opvallend.

Het merendeel van de slachtoffers stapt niet naar de politie of een Anti Discriminatie Bureau. De lage aangiftebereidheid heeft onder andere te maken met schuld- en schaamtegevoelens en de grote mate van gewenning ten aanzien van antilesbisch gedrag en uitingen. De slachtoffers die wel naar de politie gaan ervaren dit contact bijna allemaal als negatief. Geconcludeerd wordt dat een intensivering van de maatregelen om dit soort *hate-crimes* aan te pakken, hard nodig is.

Geweld tegen 'LHBT's' (lesbische vrouwen, homo-seksuele mannen, biseksuelen en transgenders) staat al weer enige tijd in het middelpunt van de belangstelling, vooral nadat de media veel aandacht schonken aan twee types incidenten: gewelddadige incidenten met jongere daders tegen homoseksuele mannen op straat en het uit hun woning pesten van

stellen van gelijk geslacht en alleenstaande LHBT's. De aandacht voor de veronderstelde etniciteit van de daders leek in veel van deze situaties mede een aanleiding om aan het incident veel aandacht te besteden. Opvallend element in de berichtgeving en de reacties vanuit de politiek is de suggestie dat geweld tegen LHBT's toeneemt. Dat zou vooral komen door de toenemende homonegativiteit van specifieke maatschappelijke groepen, zoals Marokkanen¹. Vrijwel al deze berichten spreken over homoseksuele mannen, twee keer haalde een bericht over het wegpesten van een lesbisch stel de pers, namelijk in Zuilen en in Amsterdam-Oost.²

De vraag hoe vaak geweld voorkomt tegen vrouwen die op vrouwen vallen blijkt moeilijk te beantwoorden omdat de officiële registratie van dit type incidenten

Dr. J. Schuyf, historicus en archeoloog, senior beleidsadviseur
 Drs. J. Felten, master Genderstudies, beleidsadviseur
 Correspondentieadres: Judith Schuyf, MOVISIE, Postbus 19129, 3501 DC Utrecht.
 E: j.schuyf@movisie.nl

Ontvangen: 23 april 2012; Geaccepteerd: 29 oktober 2012

¹ Een greep uit de berichten: Het Parool meldt dat een man door twee Marokkaanse jongens in elkaar is geslagen ("Geweld tegen homo vlakbij monument," 2010). "De daders zijn in Amsterdam relatief vaak van Marokkaanse afkomst" meldt de NOS naar aanleiding van het onderzoek van de UvA ("Geweld tegen homos onderschat," 2008). RTLNieuws zegt in een nieuwsuitzending dat het geweld tegen homo's door Marokkanen schrikbarende vormen aanneemt en veel verder gaat dan incidenten (2007).

² Beide situaties leidden overigens tot opschudding in de plaatselijke en landelijke politiek, bij voorbeeld: Wegpesten lesbisch stel kan niet (2008) en Weggepest lesbisch stel geen incident (2008)

bij politie en ADB's (antidiscriminatiebureaus) pas sinds 2010 enigszins op orde komt. In de officiële statistieken ontbreken gewelddadige incidenten tegen lesbische en biseksuele vrouwen vrijwel geheel (De Wit & Sombekke, 2010; De Wit & Sombekke, 2011). Uit *convenience samples* blijkt dat zo'n 60% van de lesbische vrouwen gedurende haar leven met negatieve bejegening te maken krijgt; de meerderheid bestaat uit afkeurende blikken, nieuwsgierige en vervelende vragen, uitschelden, roddelen en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) vergeleek in 2012 de verschillen tussen een *convenience sample* en een steekproef (Keuzenkamp, Kooiman, & Van Lisdonk, 2012). Voor een *convenience sample* wordt meestal een oproep gedaan binnen de homo- of lesbogemeenschap, waarbij mensen worden opgeroepen te melden *wat* ze hebben meegemaakt, en soms zelfs alleen maar *wanneer* ze iets hebben meegemaakt, en dus zal bij dit type *surveys* sprake zijn van oververtegenwoordiging van meldingen van personen die iets hebben meegemaakt.

Eerder onderzoek

Prevalentie, aard, verloop

Het SCP vroeg in 2011 door middel van de 'Roze Vragenlijst' (*convenience sample*; N= 5420) en het 'Roze Panel' (steekproef, N= 1000) naar onveiligheidsgevoelens, negatieve reacties en gedragsaanpassingen (Keuzenkamp, Kooiman, & Van Lisdonk, 2012). 29% van de homoseksuele mannen en 23% van de lesbische vrouwen kreeg in het voorafgaande jaar (2010) in de openbare ruimte negatieve reacties die te maken hadden met hun seksuele voorkeur. Het ging in de meeste gevallen om afkeurende blikken, in een enkel geval ging het om fysiek geweld. Homoseksuele mannen voelden zich onveiliger dan lesbische vrouwen en pasten ook relatief vaker hun gedrag aan. Het niet meer aanraken van de partner in de openbare ruimte kwam evenveel voor onder mannen als vrouwen.

Ook uit het onderzoek dat Stichting OndersteBoven liet uitvoeren onder lesbische en biseksuele vrouwen in 2008 (N=1327) bleek dat in het laatste half jaar voor het afnemen van de enquête (eind 2008) 11% van de respondenten te maken had met bedreiging, 22% met vijandigheid en 38% was uitgescholden (Bos & Ehrhardt, 2010). Een ouder onderzoek van Van Oort uit 1993 (N=1288, allen vrouwen die reageerden op een oproep om geweldservaringen te melden) levert vanwege de opzet en definities die binnen het onderzoek gehanteerd zijn, minder bruikbare informatie op. Opvallend is het hoge percentage (circa 70%) vrouwen dat zei ooit geïntimideerd te zijn (het ging om *life-time experiences*) (Van Oort, 1993).

Motieven daders

Er is geen onderzoek gedaan naar de motieven van de daders van het geweld in Nederland tegen vrouwen die op vrouwen vallen. Naar de motieven van het ge-

weld tegen homomannen in Nederland is wél onderzoek gedaan. Uit kwalitatief onderzoek (Buijs, Hekma, & Duyvendak, 2009) bleek dat de afkeer van de zichtbaarheid van homo's en homoseksualiteit een belangrijk motief is voor de daders van antihomogeweld. Dit onderzoek ging voornamelijk over fysiek geweld in de openbare ruimte. Deze conclusie van Buijs et al. (2009) komt overeen met resultaten van onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau naar de acceptatie van homoseksualiteit. Het SCP ontwikkelde een schaal over de acceptatie van homoseksueel gedrag (Keuzenkamp, 2010, pp. 40-42). De indeling omvat vier dimensies: (1) algemene acceptatie, (2) acceptatie van gelijke rechten, (3) homoseksualiteit in de openbaarheid en (3) homoseksualiteit in de naaste omgeving. Het zijn vooral de laatste twee items die de meeste weerstand opriepen, zo blijkt uit het onderzoek.

Aangifte bij politie

Er is een lage aangiftebereidheid onder vrouwen die op vrouwen vallen die het slachtoffer worden van geweld vanwege hun seksuele voorkeur. Opvallend is dat er steeds wordt gevraagd naar de redenen waarom mensen geen aangifte hebben gedaan, maar zelden waarom ze dat wél hebben gedaan. De redenen waarom slachtoffers geen aangifte hebben gedaan, komen in de West-Europese landen die Schuyf (2009) onderzocht met elkaar overeen:

- het slachtoffer twijfelt aan de interesse/competentie/deskundigheid van de politie;
- het slachtoffer bagatelliseert wat er gebeurd is;
- het slachtoffer wil niet bekend staan als homoseksueel.

De aangiftebereidheid was overigens hoger naarmate het delict ernstiger was (zie overzicht in Schuyf, 2009). Uit Engels onderzoek bleek dat er verschillen waren naar aard van het incident, maar ook naar geslacht en leeftijd. Homoseksuele mannen rapporteerden vaker dan lesbische vrouwen aan de politie, terwijl lesbische vrouwen twee keer zo vaak als homoseksuele mannen incidenten meldden bij de gemeente, of een (LHBT-)organisatie (Gay British Crime Survey, 2008).

Gevolgen voor slachtoffers

In het onderzoek van Stichting OndersteBoven (Bos & Ehrhardt, 2010) kwam naar voren dat vrouwen die meer negatieve ervaringen rapporteerden, significant hoger scoorden op depressiviteit en angst. Ook in een onderzoek van de Metropolitan Police London (Paterson, Kielinger, & Fletcher, 2008) naar geweldsincidenten die lesbische vrouwen meemaken gaf een derde van de respondenten aan last te hebben van langdurige gevolgen van het incident; twee derde had last van gevolgen op de korte termijn. Als het gaat om gevolgen voor de gezondheid zijn echter niet alleen de strafrechtelijk relevante incidenten belangrijk, maar ook gedrag zoals belachelijk gemaakt worden. Als gevolg van dit type incidenten kunnen degenen die het overkomt zoge-

naamde *minority stress* ondervinden, met alle gevolgen van dien voor de lichamelijke en psychische gezondheid (Meyer, 2007; Renkens, Felten, & Schuyf, 2011). Bovendien lijkt het herhaaldelijk meemaken van dit soort gebeurtenissen vrouwen ongevoeliger te maken door gewenning om nog te reageren op andere incidenten (Schuyf, 2009).

Onderzoek MOVISIE

In opdracht van Stichting OndersteBoven heeft MOVISIE in de tweede helft van 2011 een kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar ervaringen van lesbische vrouwen met incidenten van discriminatoir geweld. Doel van het onderzoek was om meer inzicht te krijgen in de aard van het geweld tegen lesbische vrouwen, in het verloop van de incidenten en in de gevolgen voor de betrokkenen. Uiteindelijk moeten de uitkomsten van het onderzoek gebruikt kunnen worden bij het nemen van maatregelen om dit geweld te voorkomen of beter op te vangen.

Definities

Als invalshoek voor dit onderzoek hebben wij gekozen voor gedragingen die onder de werking van het Wetboek van Strafrecht in Nederland vallen. Deze keuze is gemaakt om in lijn te blijven met de bestaande activiteiten rond registratie en afhandeling van dit type incidenten. Daarnaast om de nadruk te leggen op de zwaarte van de incidenten. Geweld wordt gedefinieerd als een term om acties te beschrijven die verwonding of schade bij mensen, dieren of voorwerpen veroorzaken of bedoeld zijn om die te veroorzaken. Homonegatief of heteronormatief gedrag is niet onderzocht. Daarmee bedoelen we door respondenten veel gemeld voorkomend gedrag als afkeurende blikken, roddelen en opdringerige vragen. Dit gedrag valt echter niet onder het Wetboek van Strafrecht. Ongelijke behandeling en discriminatie, die onder de werking van de Algemene Wet Gelijke Behandeling vallen, zijn evenmin onderzocht. Voor de slachtoffers is het verschil tussen discriminatie en geweld soms lastig te maken, omdat justitie en politie soms de officiële term "commune delicten met discriminatoire inslag" gebruiken. De delicten staan in het Wetboek van Strafrecht (bijvoorbeeld bedreiging) maar het gaat dan om een bijkomend motief van de dader. In internationale literatuur wordt wel van *hate crimes* of *bias violence* gesproken.

Onderzoeksvragen

Het onderzoek wilde antwoord geven op de volgende vragen:

Wat was de aard van de incidenten? In hoeverre was hier sprake van strafrechtelijk relevant gedrag?

Hoe was het precieze verloop van het incident, en wat was de rol van de omstanders?

Wie waren de daders, wat leken hun motieven te zijn, en meer specifiek: welke rol leek hun houding ten aanzien van lesbische vrouwen te spelen?

Zochten de slachtoffers hulp na wat hun overkomen is? In het bijzonder, gingen ze naar politie of een Anti Discriminatie Bureau? Zo ja, hoe verliep dit verder? Zo nee, waarom niet?

Hoe hebben de lesbische vrouwen de incidenten beleefd, en wat zijn de gevolgen voor hen geweest?

Methode

Dataverzamelingstechniek

Dit onderzoek gaat uit van een kwalitatieve onderzoeksbenadering. Centraal in deze benadering staat de betekenis die mensen zelf geven aan de gebeurtenissen in hun wereld (Migchelbrink, 2004; Bryman, 2008). Er is gekozen voor het afnemen van individuele interviews boven het afnemen van groepsinterviews omdat het gaat om de individuele ervaringen van een respondent die in een groep mogelijk niet allemaal aan bod komen (Bryman, 2008). De interviews zijn afgenomen als een semi-gestructureerd interview. Er is gekozen voor een semi-gestructureerd interview omdat dit voldoende flexibiliteit biedt in het interviewproces voor de geïnterviewde om zelf de nadruk te leggen op bepaalde ervaringen die zij belangrijk vinden. Ook is er voor de interviewer de mogelijkheid om door te vragen op bepaalde thema's, patronen en gedrag. In een semi-gestructureerd interview lopen soms de thema's door elkaar maar uiteindelijk komen alle thema's in het interview aan bod (Bryman, 2008).

De vrouwen werden geïnterviewd op een door henzelf gekozen locatie door twee vrouwelijke interviewers. De interviews werden digitaal opgenomen met toestemming van de geïnterviewde en zijn later uitgewerkt door de interviewers. In de onderzoeksresultaten zijn de vrouwen onder pseudoniem opgevoerd.

Werving

In de periode juli tot oktober 2011 zijn in korte tijd de respondenten geworven om mee te doen aan het onderzoek. Hiervoor is een digitale flyer ontworpen. Op deze flyer stond als grote kop de volgende vraag: "Heb jij agressie of geweld meegemaakt omdat je lesbisch/bi bent? Of omdat mensen denken dat je lesbisch/bi bent?" Vervolgens stond aangegeven dat het kan gaan om geweld of agressie "op straat, bij het uitgaan, op het werk, op school, bij de sportclub, in en rond het huis, in je buurt, et cetera." Daarnaast was aangegeven wat wij verstaan onder agressie of geweld, waarbij we een aantal voorbeelden van strafrechtelijk relevante delicten noemden. Tot slot was beschreven hoe respondenten zich konden aanmelden en wat de beloning was die hier tegenover stond (cadeaubon van 25 euro). Deze digitale flyer werd verspreid via Facebook en Twitter. Daarnaast werd de flyer als pdf verstuurd naar het eigen netwerk van onderzoekers en hun collega's, LHBT zelforganisaties, antidiscriminatie bureaus en LHBT media zoals de Zij aan Zij en andere relevante personen met een groot netwerk. Individuele ervaringsdeskundigen waren tevens benaderd met de vraag of zij wilden reageren.

Respons

In totaal ontvingen we 60 reacties. Op basis van het telefonisch voorgesprek werd besloten om al dan niet een afspraak te maken met de respondent voor een interview. Er bleven uiteindelijk 24 respondenten over. Er is op drie manieren een keuze gemaakt uit de respondenten.

Allereerst ging het er om dat de respondent te maken moest hebben gehad met geweld of agressie vanwege haar (vermeende) lesbische of biseksuele voorkeur. Een deel hiervan viel na dit gesprek af omdat hun ervaring niet viel onder de definitie van antilesbisch geweld. Het ging deels om meldingen van partnergeweld in een lesbische relatie: deze respondenten zijn verwezen naar een ander onderzoek dat over dit thema gaat. Een ander deel had te maken gehad met nieuwsgierige vragen, roddel of andere vormen van homonegativiteit die niet onder de terminologie 'geweld' kunnen worden geschaard. Enkele vrouwen meldden zich aan voor het onderzoek omdat zij graag juist wilden vertellen over het feit dat ze nog nooit antilesbisch geweld hebben meegemaakt en het belangrijk vonden om een tegenwicht te bieden aan verhalen over geweld. Deze respondenten is verteld dat dit genoteerd zal worden maar dat de interviews in dit onderzoek worden afgenomen met vrouwen die antilesbisch geweld hebben meegemaakt.

Ten tweede is er om de onderzoeksvraag goed te kunnen beantwoorden naar gestreefd om zo veel mogelijk verschillende types incidenten te bespreken in het onderzoek. Er kwamen naar mate het onderzoek vorderde steeds meer meldingen binnen van respondenten die waren uitgescholden op straat. Aangezien hier al een paar vrouwen over geïnterviewd waren, is besloten niet nog meer vrouwen hierover te interviewen en de voorrang te geven aan respondenten met andere ervaringen. Indien nodig zijn respondenten verwezen naar de politie.

Ten derde zijn de respondenten zodanig uitgekozen dat zij zo divers mogelijk zijn qua leeftijd, opleiding, regio en etnische achtergrond. Er meldde zich gelukkig een grote diversiteit aan respondenten aan. Wel bleef, zoals verwacht, het aantal respondenten met een vluchtelingen- of migrantenafkomst sterk achter, wat mogelijk te maken heeft met de onzichtbaarheid en kwetsbaarheid van deze groep (Pierik & Meintser, 2008). De vrouwen die zich aanmelden die van vluchtelingen- of migrantenafkomst zijn, zijn daarom allemaal geïnterviewd.

Respondenten

De respondenten wonen verspreid over het hele land, zowel in steden (16 respondenten) als in kleine gemeenten (8 respondenten). Op vier vrouwen na hebben de respondenten een Nederlandse etnische achtergrond. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 36,4 jaar. De jongste respondent was 20 jaar, de oudste 61 jaar.

Bijna alle respondenten zien zichzelf als vrouw, op drie na. Een identificeert zich gedeeltelijk als transgender en als mannelijk, maar identificeert zich ook als lesbisch. Twee respondenten zouden zich niet zo snel als vrouw benoemen, maar identificeren zich ook niet als transgender of als man. Een respondent noemt zichzelf *queer*. De respondenten beschrijven hun seksuele voorkeur op diverse manieren. De helft benoemt zichzelf als lesbisch. Een respondent heeft een relatie met een man maar noemt zichzelf 'grotendeels lesbisch'. Acht respondenten noemen zichzelf niet lesbisch of zeggen dit woord liever niet te willen gebruiken: de meeste van hen zeggen 'op vrouwen te vallen' of 'een relatie te hebben met een vrouw' en hier verder geen label aan te willen hangen. Twee noemen hun seksuele voorkeur *queer*. Geen enkele respondent noemde zich biseksueel, maar uit de zelfbeschrijvingen is wel op te maken dat een deel van de respondenten zowel op vrouwen als op mannen valt. Toch betekent dit dat de resultaten van dit onderzoek vooral geldigheid hebben voor de situatie van lesbische vrouwen, en niet voor biseksuele vrouwen.

Resultaten

Aantal incidenten

Het grootste gedeelte van de respondenten meldde zich in eerste instantie met één incident bij de onderzoekers. Tijdens het interview is echter ook gevraagd naar andere ervaringen met antilesbisch geweld. In de meeste interviews kwamen er dan nog meer incidenten naar voren. De 24 door ons geïnterviewde vrouwen maakten gezamenlijk melding van 54 incidenten die strafrechtelijk relevant zijn en te categoriseren zijn als geweld tegen vrouwen die op vrouwen vallen. De meeste incidenten hebben in de afgelopen jaren plaatsgevonden.

Aard en strafrechtelijk karakter van de incidenten

Er worden diverse vormen van geweld gemeld. Er zijn acht situaties gemeld van fysiek geweld, waarvan er vijf plaatsvonden op straat, twee op het werk en één in huis. Daarnaast hoorden we van bedreiging en allerlei vormen van intimidatie zoals achtervolgen en insluiten. Bijna alle vrouwen zijn eerst uitgescholden, voordat de situatie eventueel verder escaleerde. Veel incidenten hebben een seksuele ondertoon. Dit wordt meestal niet als eerste genoemd, maar de respondenten herinneren zich dat wanneer ze over het thema gaan nadenken. Net als bij schelden, heeft een groot deel van de vrouwen zo vaak seksuele intimidatie meegemaakt dat zij zich niet alle voorvallen weten te herinneren en hier niet altijd meer aandacht aan besteden.

Voor de indeling van de incidenten hebben we gekozen om de strafrechtelijk relevante incidenten te benadrukken. In de statistieken wordt namelijk tot nu toe de indruk gewekt dat dit soort geweld nauwelijks voorkomt.

Tabel 1. Aantal incidenten per strafrechtelijk relevante categorie

	Incidenten	Politie	Proces verbaal
belediging	9		
bespuging	2		
bedreiging	2	2	
intimidatie	6		
huisvrede	2	1	
vernietiging	3	2	
seksuele intimidatie	12		
aanranding	1		
geweld	7	6	2
stalking	1	1	

In Tabel 1 zijn de genoemde incidenten opgenomen per strafrechtelijk relevante categorie. Tevens is opgenomen hoe vaak in deze categorie er contact is gezocht met de politie en hoe vaak er vervolgens proces verbaal is opgemaakt.

Het geweld vindt plaats op alle denkbare plekken: in de openbare ruimte, in de buurt, op school, op het werk en in huis. Het meeste geweld wordt gemeld in de openbare ruimte.

Verloop

In dit onderzoek zien we dat bij antilesbisch geweld het kantelmoment het moment is wanneer de dader(s) de vrouwen in een intiem moment samen ziet. Soms is het slachtoffer alleen wanneer ze aangevallen wordt: een deel van de respondenten denkt dat zij herkend wordt door de daders als 'lesbisch' door hun 'jongensachtige uiterlijk' of korte haar.

Het geweld begint meestal met schelden en in veel gevallen blijft het daarbij. Maar in een deel van de gevallen gaat het schelden over in intimideren en/of in fysiek geweld. Of het slachtoffer al dan niet reageert op het schelden, lijkt weinig bepalend. Een deel van de slachtoffers verzet zich wel tegen het schelden, de intimidatie of het fysieke geweld. Dit lijkt echter alleen te werken wanneer de dader zich in een omgeving bevindt waarin deze denkt geen kans te hebben, zoals in een volle homokroeg of wanneer de dader verrast wordt door het verzet. In alle andere gevallen lijkt verzet de situatie juist te verergeren. Meestal is er echter geen tijd voor verzet: het geweld in de openbare ruimte escaleert in een hoog tempo.

Wanneer vrouwen lastig worden gevallen in hun buurt door buurtbewoners die weten waar zij wonen, blijft het vaak niet bij één keer, maar gaat de situatie door. In alle situaties is er sprake van een opbouw: het gaat van kwaad tot erger. Een volwassen dader aanspreken bleek escalierend te werken maar bij de situaties waarin de daders kinderen zijn, bleek het aanspreken van de ouders wel effect te hebben. Omstanders blijken zich nauwelijks met dit soort incidenten te be-

moeien. Bij situaties op het werk blijken de leidinggevenden vaak niet in te grijpen. Ook op school ontbreekt de steun, zowel van leidinggevenden als van klasgenoten. Pesten, schelden en intimidatie kunnen daardoor lang doorgaan.

Bij geweld in de familie tegen vrouwen die op vrouwen vallen kan het gaan om eer van de familie (eerge-relateerd geweld) wanneer het slachtoffer afkomstig is uit een cultuur waarin de familie-eer voorop staat (Er-mers, 2007; Brenninkmeijer et al. 2009) en de lesbische voorkeur van het slachtoffer bekend is geworden. Maar het kan ook gaan om andere vormen van huiselijk geweld. Opvallend is dat het antilesbisch geweld in huis pas stopt als er drastische maatregelen worden genomen; het slachtoffer moet uit huis en/of het contact met de familie verbreken.

Daders

In ongeveer een derde van de incidenten die in dit onderzoek zijn gemeld, kenden dader en slachtoffer elkaar. Antilesbisch geweld wordt overwegend gepleegd door (hetero)mannen van verschillende leeftijden. Opvallend is dat antilesbisch geweld niet alleen een jongerenaangelegenheid blijft, maar dat ook volwassenen zich hier aan schuldig maken. In een paar gevallen betreft het vrouwelijke daders; dit zijn bekenden van het slachtoffer van het werk, school of thuis. Waar het fysiek geweld betreft, zijn de daders voornamelijk autochtone mannen en in twee gevallen autochtone vrouwen.

Opvallend is dat in veel van onze casussen slachtoffers een seksuele ondertoon herkennen bij de daders: de mannelijke dader vindt de vrouwen die intiem zijn met elkaar aantrekkelijk en 'wil meedoen', zo ervaren de slachtoffers.

Contact met de politie

Een groot deel van de slachtoffers stapt om uiteenlopende redenen niet naar de politie. De meest gehoorde redenen komen overeen met wat bekend is uit eerder onderzoek (Schuyf, 2009). Slachtoffers denken dat het

zinloos is omdat de politie 'er toch niets mee kan' of het niet serieus zal nemen en ze bagatelliseren het geweld. Daarnaast denkt een deel van de slachtoffers dat ze pas naar de politie kunnen gaan wanneer ze te maken hebben gehad met zwaar fysiek geweld dat bloedsporen achterlaat. Opvallend is dat de reden 'niet als lesbisch te boek willen staan' bij de politie, zoals uit andere onderzoek is gebleken (Schuyf, 2009), niet genoemd wordt door de respondenten.

Een deel van de slachtoffers is wel naar de politie gestapt maar deed geen aangifte: één vrouw vond de bejegening van de politie niet prettig en wilde het incident achter zich laten. Twee andere vrouwen werd dit min of meer ontraden door de politie zelf, wegens het ontbreken van bewijs of een beperkte kennis bij de politie hoe ze geacht worden te handelen volgens de Aanwijzing Discriminatie. In slechts twee gevallen is uiteindelijk proces-verbaal opgemaakt; daarbij is slechts bij één casus in het proces-verbaal het discriminatoire aspect van het geweld meegenomen. Slechts één dader werd uiteindelijk veroordeeld, tot een werkstraf. De meeste slachtoffers ervoeren het contact met de politie als negatief.

Gevolgen

Antilesbisch geweld kan drastische gevolgen hebben. Allereerst zagen we in dit onderzoek dat een deel van de slachtoffers zich in veiligheid moest brengen. Ze voelden zich soms gedwongen om te vluchten uit de situatie door te verhuizen of door van baan of school te veranderen. Daarnaast zagen we gevolgen voor de gezondheid van het slachtoffer: niet alleen door soms zeer ernstig lichamelijk letsel zoals botbreuken en hersenletsel, maar ook door psychologische gevolgen. Daarnaast meldden slachtoffers in ons onderzoek burn-out, Posttraumatische Stress Stoornis en depressies (die in twee gevallen leidden tot een zelfmoordpoging; volgens de betrokkenen speelden de geweldservaringen hierbij mede een rol). Daarnaast heeft een deel van de slachtoffers te maken met schuld- en/of schaamtegevoelens over het incident (Van Oort 1993). Een deel van de slachtoffers voelt zich minder veilig (Van San & De Boom, 2006). Een deel went aan het geweld (Schuyf, 2009) en meent dat ze afgestompt is en zich meer afsluit van anderen.

Antilesbisch geweld kan ook tot gevolg hebben dat het slachtoffer maatregelen neemt ter bescherming van toekomstig geweld. In ons onderzoek hoorden we van slachtoffers dat zij bepaalde plekken of mensen mijden en niet meer hand in hand lopen. Daarnaast hoorden we ook dat een deel van de slachtoffers vaak de omgeving 'scant' op potentiële daders.

Ook zijn er gevolgen voor de beleving van de lesbische identiteit: een deel van de slachtoffers voelt zich door hetgeen hen is overkomen nog meer anders dan anderen, en overweegt zich meer te conformeren aan de gendernormen en/of zich onzichtbaar te maken als lesbische vrouw. Maar we zien ook dat een ander deel

juist strijdbaarder wordt en zegt liever de strijd aan te gaan dan zich te verstoppen.

Discussie

Om meer zicht te krijgen op het verloop en de afloop van gewelddadige incidenten tegen lesbische vrouwen, werd een kwalitatief onderzoek verricht met 24 respondenten. Deze hadden zich aangemeld na een oproep om ervaringsverhalen in verschillende LHBT en online media. In de keuze van de respondenten werd een zo groot mogelijke spreiding aangebracht naar leeftijd, woonplaats, etniciteit en aard van het incident. In de lijn met kwalitatief onderzoek gaat het niet om representativiteit, maar om een zo breed mogelijk scala aan ervaringen die passen binnen het onderzoek.

Helaas meldden zich voor het onderzoek geen vrouwen die zich benoemden als biseksueel aan, hoewel deze nadrukkelijk waren uitgenodigd. De uitkomsten van het onderzoek hebben daarom alleen betrekking op vrouwen die zich desgevraagd als 'lesbisch' benoemen, 'grotendeels lesbisch' of aangaven (met name) op vrouwen te vallen. Er is in ons onderzoek alleen gevraagd naar identiteit, en niet naar de andere dimensies van seksuele voorkeur: aantrekking en seksueel gedrag (Lisdonk & Kooiman, 2012). Een deel van de respondenten gaf echter in haar toelichting op haar zelfbenoeming aan ook aangetrokken te zijn tot mannen en/of hier relaties mee te hebben gehad. Er kunnen diverse redenen zijn waarom deze vrouwen zich niet als 'bi' benoemen: in het SCP rapport in 2012 (Van Lisdonk & Kooiman, 2012) worden er diverse redenen genoemd waarom mensen zich geen 'bi' noemen, bijvoorbeeld de negatieve beeldvorming die gepaard gaat met het hokje 'bi'.

De ervaringen die lesbische vrouwen hebben met incidenten in de publieke ruimte, komen in grote lijnen met elkaar overeen. Dat geldt veel minder voor de vrouwen die in de omgeving van huis, werk of school met incidenten te maken kregen.

Zichtbaarheid van lesbische vrouwen in de openbare ruimte, maar ook in de naaste omgeving is in bijna alle gevallen het kantelmoment om een geweldsincident te laten plaatsvinden. Zichtbaarheid wordt door de dader afgeleid uit haardracht, kleding of gedrag. Hierbij is gender-nonconformiteit een belangrijke aanwijzing: kort haar, kleding "als een jongetje" of assertief gedrag vormen een belangrijke trigger. Daarnaast kunnen zichtbare tekenen van affectie als hand in hand lopen of kussen, wanneer het om twee vrouwen gaat, een aanleiding zijn. In het geval van twee vrouwen loopt echter ook een meer als "vrouwelijk" gepercipieerde vrouw juist een risico, namelijk wanneer de dader veronderstelt dat zij in zou zijn voor een trio en/of haar seksueel aantrekkelijk vindt.

In veel incidenten is de seksuele component opvallend. Bij geweld tegen homomannen (zie Van der Meer, 1995; Buijs et al., 2009) is er vaak sprake van een overdreven angst van de heteromannelijke dader voor

de seksuele *agency* van homomannen: de daders zijn bang om zelf als lustobject te worden benaderd. Het kantelmoment ontstaat wanneer vooral jongens met deze houding denken het seksuele object van homomannen te zijn, bijvoorbeeld wanneer de laatsten 'vies kijken' naar de eersten (Buijs et al., 2009). Bij de daders van antilesbisch geweld lijkt er eerder een 'seksualisering' van lesbische seksualiteit te bestaan. De dader ziet dat twee vrouwen elkaars hand vasthouden of elkaar kussen en geeft vervolgens als reactie daarop (al dan niet gepaard gaand met fysieke aanrakingen en agressie) te kennen graag 'mee te willen doen'. Een deel van door ons geïnterviewde slachtoffers ervaren dat de dader er van uit gaat dat de vrouwen op hem 'zitten te wachten' of hem proberen uit te dagen. Wanneer de vrouwen hem afwijzen of hem negeren volgt een reactie: de één loopt weg, de ander wordt agressief. Mogelijk lijkt hij zich op te winden over het feit dat lesbische vrouwen voor hem seksueel onbeschikbaar zijn (Sitka, 1997). Dit zou kunnen betekenen dat in de houding ten opzichte van lesbische vrouwen – evenals in de houding ten opzichte van homoseksuele mannen – de afkeuring door de dader van de seksuele *agency* van het slachtoffer een belangrijk motief vormt.

Uit het weinige onderzoek dat er eerder is gedaan specifiek naar geweld tegen lesbische vrouwen (in Nederland: Van Oort, 1993; Van den Corput et al., 1998; Bos & Ehrhart, 2010) is wel duidelijk dat er twee dimensies een rol spelen: naast seksuele voorkeur ook sekse: de wijze waarop vrouwen gezien worden door anderen. Lesbische vrouwen worden aan de ene kant gestereotypeerd als 'mannelijk', wat gepaard gaat met negatieve waardering (Kuyper & Bakker, 2006; Dewaele, 2009; Felten, Van Hoof, & Schuyf, 2010). Aan de andere kant worden lesbische vrouwen gezien als sexy (Van Lisdonk, 2005; Dewaele, 2009). Opvallend is dat heterojongeren vaak denken dat meisjes lesbisch gedrag vertonen, omdat zij jongens hiermee willen verleiden, en niet omdat ze dat voor zichzelf willen (Felten et al., 2010). Dat betekent dat het er op lijkt dat een deel van de jongeren een houding heeft ten opzichte van lesbische vrouwen die vergelijkbaar is met de houding van daders van antilesbisch geweld ten opzichte van lesbische vrouwen, zoals geïnterpreteerd door de slachtoffers. Buijs et al. (2009) zagen ook een parallel als het gaat om de houding ten opzichte van homomannen: in hun onderzoek spraken zij met daders van antihomogeweld maar ook met scholieren, jongeren uit risicogroepen (zoals voetbalsupporters en hangjongeren). Buijs et al. (2009) zagen weinig verschil tussen de manier waarop daders denken over homomannen en de manier waarop risicogroepen zoals jongeren denken over homomannen. Zij trokken daaruit de conclusie dat de potentiële dadergroep van antihomogeweld erg groot is. In ons onderzoek zijn geen daders geïnterviewd over antilesbisch geweld. De vraag die naar voren komt is of de interpretatie van de slachtoffers over hun houding ten opzichte van lesbische vrouwen

klopt. Verder onderzoek is daarom nodig om hier duidelijkheid over te geven.

De daders zijn meestal jongens en mannen – het gaat om zowel autochtone als allochtone daders. In de incidenten die de media halen, ligt vaak de nadruk op het feit dat alle daders van geweld tegen LHBT's van allochtone afkomst zouden zijn. Dit onderzoek bevestigt dat niet. Er is wel een verschil in de aard van het geweld: waar allochtone daders zich meestal tot schelden en intimiderend gedrag beperken, lijkt het wat zwaardere fysieke geweld vooral door autochtone daders te worden gepleegd. Een verklaring hiervoor is voorlopig niet voorhanden.

De ervaringen die verzameld zijn voor dit onderzoek zijn voor wat betreft geweldsincidenten in de openbare ruimte goed met elkaar vergelijkbaar. Dat geldt niet voor de incidenten die genoemd werden in de semiprivésfeer van werk, buurt en school, en in de privésfeer van familie, gezin en partner (huiselijk/eergelerateerd geweld). Op basis van deze meest disparate ervaringen is moeilijk een gemeenschappelijke conclusie te trekken over de aard en het verloop. Wel is duidelijk geworden dat antilesbisch geweld zich ook in verschillende settings in de (semi)privésfeer manifesteert in uiteenlopende vormen, waarbij ook doodsbedreiging aan de orde kan zijn.

Op basis van het literatuuronderzoek van Schuyf (2009) veronderstelden wij dat lesbische vrouwen wellicht andere incidenten meemaken dan homoseksuele mannen, bij voorbeeld meer in de sfeer van huiselijk of buurt-geweld en minder in de publieke ruimte. Dit zou een antwoord kunnen zijn op de vraag waarom geweld tegen lesbische vrouwen zo weinig vertegenwoordigd is in de politiestatistieken. Deze hypothese wordt echter niet bevestigd door dit onderzoek: het blijkt dat ook de incidenten in de openbare ruimte vaak niet worden gemeld bij de politie of niet door de politie worden geregistreerd als *hate crime*. De vrouwen in onze kwalitatieve studie noemden een veelheid aan strafrechtelijk relevante incidenten die hen waren overkomen. Toch ging slechts een minderheid naar de politie. Naar het antidiscriminatiebureau ging niemand. De lage aangiftebereidheid heeft verschillende oorzaken. Schuld- en schaamtegevoelens spelen wel vaker een rol bij de beleving van (seksueel) geweld (MOVISIE, 2009). Daarnaast lijkt er sprake van een grote mate van gewenning die lesbische vrouwen hebben aan vormen van homonegatief gedrag en uitingen en daarmee gepaard gaande bagatellisering. Pas in de loop van het interview gingen de respondenten zich herinneren dat zij veelvuldig waren uitgescholden in de loop van hun leven; een strategie om daarmee om te gaan lijkt te bestaan uit het zo snel mogelijk vergeten. Ook vrouwen die wel naar de politie gingen, werden naar hun mening niet adequaat geholpen. Maatregelen die door de rijksoverheid zijn ingesteld om *hate crimes* aan te pakken, blijken in de praktijk vaak nog hun uitwerking te missen. Slachtoffers ervaren dat politieperso-

neel achter de balie weigert het discriminatoire karakter van het incident te erkennen, door onwetendheid met de procedures en vrees dat er bij het OM aan het "bewijs" getwijfeld gaat worden. Daardoor komt ook van de strafverhoging bij discriminatoir geweld, een van de kernstukken van de bestrijding van homofoob geweld van het ministerie van Justitie, in de praktijk weinig terecht. Het lijkt een vergelijkbare situatie als voor 2001 rond de aanpak van huiselijk geweld (Lünneman & Flikweert, 2012). Destijds kostte het veel inspanning en bereidwilligheid om die problematiek bij justitie en politie tussen de oren te krijgen. Dat lijkt nu ook ten aanzien van dit onderwerp het geval, waarbij niet alleen een inspanning van de autoriteiten nodig is, maar ook meer trajecten om de potentiële slachtoffers weerbaarder te maken (zoals voorlichtingsmateriaal en speciale trainingen) vereist zijn. Dat betekent hen te leren de overtuiging te hebben dat geweld tegen henzelf vanwege hun seksuele voorkeur niet normaal is en er niet zomaar "bij hoort". Weerbaar betekent ook kennis hebben van wat men kan doen als je iets overkomt, de vaardigheden bezitten om te handelen (onder andere hulp durven vragen) en hierop durven vertrouwen.

Literatuur

- Bos, H., & Ehrhardt, J. (2010). Ervaringen van lesbische en biseksuele vrouwen. In S. Keuzenkamp (Red.), *Steeds gewoner, nooit gewoon: Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (pp. 94-103). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Brenninkmeijer, N.V., Geerse, M.T., Ghorashi, H., Roggeband, C.M., & Veenswijk, M.B. (2009). *Eergerelateerd geweld in Nederland: Onderzoek naar de beleving en aanpak van eergerelateerd geweld*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Buijs, L., Hekma, G., & Duijvendak, J.W. (2009). *Als ze maar van me afblijven: Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Dewaele, A. (2009). *Het discours van jongeren over gender en holebiseksualiteit: Over flexen, players en metroseksualiteit*. Hasselt: Steunpunt Gelijkekansenbeleid – consortium UA en UHasselt.
- De Wit, W., & Sombekke, E. (2010). *Poldis 2009. Criminaliteitsbeeld discriminatie*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- De Wit, W., & Sombekke, E. (2011). *Poldis 2010. Criminaliteitsbeeld discriminatie*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Ermers, R. (2007). *Eer en eerwraak. Definitie en analyse*. Amsterdam: Bulaaq.
- Felten, H., van Hoof, J., & Schuyf, J. (2010). Wees jezelf maar wees niet anders: heterojongeren over homo- en biseksualiteit. In S. Keuzenkamp (Red.), *Steeds gewoner, nooit gewoon: Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (pp. 54-75). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Geweld tegen homo vlakbij monument. (2010, 5 juli). *Parool*. Retrieved from www.parool.nl
- Geweld tegen homos onderschat. (2008, 20 november). *NOS*. Retrieved from <http://nos.nl>
- Herek, G. (1989). Hate crimes against lesbians and gay men. *American Psychologist*, 44, 948-955.
- Keuzenkamp, S. (Red.). (2010). *Steeds gewoner, nooit gewoon: Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S., Kooiman, N., & Van Lisdonk, J. (2012). *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuyper, L., & Bakker, F. (2006). *De houding ten opzichte van homoseksualiteit: Een beschrijvende literatuurstudie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lünnemann, K., & Flikweert, M. (2012). *Aanbod van ondersteuning en hulp*. Utrecht: Verweij Jonker Instituut.
- Meyer, I. H. (2007). Prejudice and discrimination as social stressors. In I. H. Meyer & M. E. Northridge (Eds.), *The Health of Sexual Minorities: Public Health Perspectives on Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Populations* (pp. 242-267). New York, NY: Springer.
- MOVISIE. (2009). *Factsheet Seksueel geweld; feiten en cijfers*. Utrecht: MOVISIE.
- Paterson, S., Kielinger, V., & H. Fletcher (2008). *Women's Experience of Homophobia and Transphobia Survey Report*. London: The Metropolitan Police Service New Scotland Yard, General Enquiries Broadway.
- Pierik, C., & N.Meintser (2008). *Dubbel en Dwars, naar hulpverlening op maat voor allochtonen (m/v) met homoseksuele gevoelens*. Utrecht: MOVISIE.
- Renkens, J., Felten, H., & Schuyf, J. (2011). *Handreiking homo-emancipatie: Gezondheid*. Utrecht: MOVISIE.
- Schuyf, J. (2009). *Geweld tegen homoseksuele mannen en lesbische vrouwen: Een literatuuronderzoek naar praktijk en bestrijding*. Utrecht: MOVISIE.
- Sitka, C. (1997). *Violence against lesbians. A COAL Research Paper*. Retrieved from: http://home.vicnet.net.au/~coal/violence_%20against_lesbians.pdf
- Toenemend geweld tegen homo's door Marokkanen. (2007, 25 mei). Retrieved from <http://www.youtube.com/watch?v=heMkXMy5TD8>
- Van den Corput, M., Tuerlings, S., & Van Hoorn, I. (1998). *Zien en gezien worden: De maatschappelijke (on)zichtbaarheid van lesbische vrouwen in Nijmegen en omstreken*. Nijmegen: Tandem.
- Van der Meer, T. (1995). *'Potenrammen' als rite de passage: Daders van antihomoseksueel geweld in beeld*. Amsterdam: SAD-Schorerstichting/NISSO.
- Van Lisdonk, J. (2005). *'Oh, en wie is dan het mannetje?' De betekenis van gender en de conceptualisering van seksuele oriëntatie in de beeldvorming en acceptatie omtrent homoseksualiteit*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Van Oort, D. (1993). *(On)zichtbaar: Onderzoek naar (sexueel) geweld tegen lesbische en biseksuele vrouwen en meisjes*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Van San, M., & de Boom, J. (2006). *Geweld tegen homoseksuelen*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV.
- Weggepest lesbisch stel geen incident. (2008, 13 oktober). Retrieved from <http://www.rtvutrecht.nl/nieuws/199048>
- Wegpesten lesbisch stel kan niet. (2008, 10 december). *Algemeen Dagblad*. Retrieved from <http://www.ad.nl>

Summary

Anti-lesbian violence: a qualitative study

In this qualitative study, 24 lesbians were interviewed who reported experience with violent incidents perceived as against their sexual orientation. The aim of the study was to gain insight into the nature and course of the violence, the role of bystanders, how victims perceive the perpetrators. Did victims seek help, and if so, what was the outcome? How did lesbians experience the incidents, and what were the consequences? In total, the 24 respondents reported 54 criminal incidents to the researchers. Most victims remembered more incidents during the course of the interview. Incidents happened in the (semi) private sphere as well as in public space. In public spaces the incident

usually initiates with name calling, followed by intimidating behaviour and sometimes physical violence. The bystanders usually did nothing. Different effects of anti-lesbian violence are described. Some of them are physical but more often we found psychological consequences such as PTSD, burnout, depression, suicidal behaviour. The perpetrators were both from originally Dutch as well as immigrant backgrounds. Most of them were male. Visible intimacy between two women is often the defining moment; in some cases the trigger was gendernonconform appearance or behaviour. In addition, there is a striking sexual component in many incidents. The majority of victims did not get to the police or the Anti Discrimination Bureau. The low willingness to report seems to have been caused, among other things, by victims' feelings of guilt and shame and the high degree of tolerance towards anti-lesbian behaviour and expressions. Almost all of the victims who did go to the police experienced this contact as negative. To conclude an intensification of measures to tackle these kind of hate crimes is badly needed.

Keywords: lesbian, violence, victim perceptions, visibility, gender(non) conformity

Trefwoorden: lesbische vrouwen, geweld, perceptie slachtoffer, zichtbaarheid, gender(non) conformiteit